

Бібліографічний список

1. Романюк А. Партії та електоральна підтримка / Анатолій Романюк, Юрій Шведа. – Львов : ЦПД-«Астролябія», 2005. – 366 с.
2. Журавський В. С. Політична система України: проблеми становлення і розвитку (правовий аспект) / В. С. Журавський. – К. : Парламентське вид-во, 1999. – 112 с.
3. Курас І. Ф. Етнополітика: Історія та сучасність. Статті, виступи, інтерв'ю 90-х років / І. Ф. Курас – К. : ППЕНД, 1999. – 656 с.
4. Кармазіна М. С. Президентство: український варіант / М. С. Кармазіна – К. : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (ТОВ «Бланк-Прес»), 2007. – 365 с.
5. Шведа Ю. Трансформація партійної системи в контексті трансформації політичної системи України / Ю. Шведа // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2007. – № 19. – С. 167-168.

В статтє рассматривается противоречивый по своему содержанию процесс становления украинской многопартийности в течении 20 лет независимости. Делается попытка определить наиболее сдерживающие и разрушительные факторы на пути утверждения действенной партийной системы.

This article describes controversial in its content process of formation of Ukrainian multi-party system within 20 years of independence. An attempt is made to determine the most constraining and destructive factors in the way of formation of effective party system.

Стаття надійшла до редколегії 16.01.2013

УДК 321.8

Хлівнюк Т. П., ОНУ ім. І. І. Мечникова

СУЧАСНА СИСТЕМА МАС-МЕДІА ЯК УМОВА ДОСЯГНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КОНСЕНСУСУ

У статті розглядається мас-медіа як невід'ємна складова політичного процесу, як умова досягнення консенсусу між владою та пересічними громадянами.

Цивілізаційний поступ людства на сучасному етапі історичного розвитку визначається глибинними трансформаціями усіх без винятку сфер життя, зміною форм взаємодії індивідів, груп та спільнот

з природою, навколишнім середовищем та між собою. Передусім, ці процеси пов'язуються із становленням глобального комунікативного простору, технологічними новаціями у засобах інформації, створенням комунікативних інтерактивних мереж, реалізацією принципів технологічного функціонування у соціальній, економічній та політичній взаємодії.

У сучасних умовах влада потребує постійного діалогу із громадянами, організаціями громадянського суспільства. Такий діалог відбувається як у формі безпосередньої взаємодії, так і за посередництвом мас-медіа. Практика контактів між владою та громадянами, яка склалась у демократичних країнах (які за самою своєю суттю мають потребу в постійному спілкуванні між певною частиною суспільства і тими, кого вони представляють), визначається як безперервний процес ефективної політичної комунікації [1].

Актуальність звернення до аналізу процесу комунікативної взаємодії, визначення у ньому ролі мас-медіа (як традиційних – преси, радіо й телебачення, так і більш сучасних – Інтернет та інтерактивних мереж) в сучасних умовах обумовлена розумінням політичної комунікації як «передумови політичної дії, що розширює в суспільстві зони свободи, вільних дискусій і публічного діалогу владних інституцій, представників громадськості та спрямована на демократизацію політичної взаємодії» [2, с. 18].

Сучасна система мас-медіа є невід'ємною складовою політичного процесу, виконуючи функції обміну інформацією між акторами політичної взаємодії, політичними інститутами та організаціями громадянського суспільства. Для трансформації соціальних, політичних та економічних відносин у суспільствах, що знаходяться у процесі переходу до демократії та характеризуються відсутністю стабільності, вкрай важливим фактором виступає діяльність мас-медіа. В умовах нерозвинених інститутів громадянського суспільства, неефективного урядування, неусталених правил політичної взаємодії саме мас-медіа стають основою політичної комунікації, ініціювання політичного діалогу між державною владою та громадянами.

Цєю проблемою займається ряд відомих вчених, як зарубіжних, так і вітчизняних. Вплив мас-медіа на політичну, соціальну та культурну реальність розробляли такі дослідники, як Т. Адорно, Р. Барт, З. Бауман, Д. Белл, Дж. Бенігер, П. Бурдье, Ю. Габермас, Б. Гунтер, Ж. Дельоз, Ж. Дерріда, Дж. Кері, Дж. Ллал, Г. Ласвелл, М. Маклюен, Т. Петерсон, Ф. Сіберт, О. Тоффлер та ін.

Серед українських дослідників варто зазначити роботи таких авторів, як В. Бебик, В. Горбатенко, О. Гриценко, О. Задоянчук,

В. Здоровега, О. Зернецька, В. Іванов, Ф. Кирилук, Л. Климанська, Н. Костенко, Е. Мамонтова, А. Москаленко, В. Різун, І. Слісаренко, В. Шкляр, Д. Яковлев та ін.

Роль мас-медіа у впливі на політичний процес пов'язана не стільки з їх умінням умовляти та переконувати, скільки з їх здатністю залучати громадську увагу і формувати критерії, що лежать в основі оцінки та прийняття рішення. На жаль, на відміну від американських мас-медіа, для яких явна політична заангажованість залишилась у минулому, українські мас-медіа продовжують презентувати себе не як нейтральних постачальників інформації, а як активних учасників політичної боротьби. У той час, як перспектива інтеграції України у світовий інформаційний простір, міжнародний ринок інформаційних товарів і послуг вимагають також активної національно-правової імплементації міжнародно-правових стандартів в інформаційній галузі у відповідне внутрішнє законодавство.

Так, згідно статті 19 Загальної декларації прав людини, прийнятої 10.12.1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН, кожному громадянину надається право шукати, отримувати, розповсюджувати інформацію та діяти будь-якими засобами і незалежно від кордонів. Європейський вибір України потребує від неї приведення законодавства до норм і принципів Європейського співтовариства. Враховуючи наведене, Україна, як суб'єкт міжнародного права, має дотримуватися його певних принципів і норм.

На початок XXI століття Радою Європи, членом якої є Україна, прийнято більше ста нормативно-правових документів, рекомендацій тощо, спрямованих на врегулювання суспільних відносин в інформаційній сфері [3].

Сучасне суспільство можна відзначити злетом людського розуму, всеохоплюючою ідеєю прогресу, стрімким зростанням ролі інформації. Оскільки позитивні соціально-економічні і політичні зміни можливі лише за умови скоординованих і цілеспрямованих зусиль усього суспільства, сучасне складне становище українських ЗМІ не може слугувати виправданням невиконання ними своєї ключової функції – забезпечення якісного інформування. Брак інтересу українців до процесів європейської інтеграції не в останню чергу пов'язаний з браком інформації, яка допомогла б їм усвідомити, що інтеграція – це не тільки і навіть не стільки зовнішня політика, а реальність, яка стосується кожного.

Засоби масової інформації могли б і мали б виступити своєрідним посередником у справі зменшення розриву між показним підкресленням відданості курсу «в Європу» з боку численних політиків та

переважної більшості офіційних осіб і значною мірою байдужим або скептичним ставленням до даної теми з боку населення, яке занадто повільно трансформується у громадянське суспільство. Проблеми, які необхідно вирішити для якнайповнішого забезпечення суспільства об'єктивною інформацією про інтеграційні процеси у Європі (і не тільки про них), можна умовно поділити на дві групи: ті, вирішення яких залежить від самих ЗМІ, і ті, вирішення яких доведеться забезпечити державі.

До перших можна віднести необхідність усвідомлення засобами масової інформації своєї ролі як «сторожового пса» демократії; обов'язок ЗМІ спонукати органи влади до більшої відкритості, ретельно слідкувати за виконанням владою взятих на себе зобов'язань щодо європейської інтеграції, і повідомляти громадськість про успіхи чи не успіхи влади на цьому шляху.

В Україні мас-медіа стали реальним і дієвим посередником між владою та народом, опанували функцію громадського контролю за діяльністю органів державної влади. Вони є одним із основних джерел забезпечення реалізації прав та свобод людини на отримання інформації про внутрішню, зовнішню політику держави, роботу органів влади, подій в Україні та світі. Але на даний момент в Україні спостерігається негативна тенденція, дуже багато ЗМІ змінюють власників, тобто йде великий перерозподіл знову на медіа-ринку, і від цього страждають журналісти, бо вони потрапляють в інші умови, з одного боку, а з іншого боку, – є політичний тиск на ЗМІ, і він в останні часи посилюється.

У той же час конститутційно закріплена свобода слова, скасування цензури дають можливість журналістам всебічно висвітлювати важливі події та явища. Однак свобода слова у засобах масової інформації не означає вседозволеність та безвідповідальність. Надто вільна поведінка зі словом може мати негативні соціальні наслідки, деформувати політичну, соціальну, економічну, культурну орієнтацію як суспільства, так і окремого громадянина.

Специфіка призначення і особливостей діяльності засобів масової інформації може мати наслідком маніпулювання масовою свідомістю. Слід зауважити також явище ймовірної девіантності журналістської моралі: факт конструювання засобами масової інформації реальності шляхом контролю над порядком висвітлення подій («гейткіперство»).

Отже, свобода не означає відсутності будь-яких обмежень; вони були й будуть, і з ними доводиться рахуватися ЗМІ. Такими обмеженнями можна назвати державна таємниця; заклик до повалення

чинної влади, що суперечить Конституції, бо зміна влади можлива, але лише легітимним шляхом; пропаганда насилля, пияцтва, паління, що засуджується офіційною і громадською думкою; втручання в інтимне життя. Неприпустимі безпідставні образи особи, бездоказові характеристики – ярлики, порнографія. На жаль, чітких законів щодо цього в Україні немає. У США – є. Там діє закон «Про захист прайвесеї» (інтимної сфери життя). За американськими законами використання лайливих слів у пресі карається штрафом або ув'язненням. Є відповідні закони і у розвинутих країнах Європи.

Безумовно, будь-яка свобода, в тому числі й свобода слова, створює можливості для зловживань. Тому кожна свобода має щоразу врівноважуватися відповідальністю. Згідно з європейською практикою регулювання діяльності ЗМІ, зловживання свободою слова, незалежно від ступеню його прояву, не повинно передбачати миттєвого застосування вищої міри покарання – анулювання ліцензії й закриття ЗМІ. В принципі, максимально жорсткий каральний засіб впливу на ЗМІ може бути застосовано у випадку, якщо відбуваються грубі й свідомі порушення, що призводять до суттєвих суспільних загроз і збитків – наприклад, ведуться заклики до повалення конституційного порядку, ліквідації незалежності, пропаганда війни і т. д. Вища міра покарання шляхом ліквідації медіа-інституції може застосовуватися й тоді, якщо вичерпується й виявляється безрезультативним арсенал превентивних і менш жорстких засобів адміністративного впливу, і не залишається нічого іншого, як ліквідувати цілу інформаційну інституцію, зупинивши її руйнівні дії.

Політична відповідальність суб'єктів політики в Україні набула нового більш цивілізованого характеру (одним з таких суб'єктів є ЗМІ, і тому у даному контексті варто звернути на це увагу). Перш за все, це 1). обов'язкове здійснення такої діяльності, яка б забезпечувала задоволення інтересів всього народу і, зокрема, кожної окремої особистості. Порушення суб'єктом вимог інстанції політичної відповідальності розцінюється як політична відповідальність, яка викликає певні санкції (недовіра органам влади, політична апатія та інфантильність); 2). надання права відповідальній думці судити про діяльність суб'єкта політичного процесу. Оцінити діяльність такого суб'єкта і визначити конкретну міру відповідальності можна завжди шляхом співставлення реальної дійсності з конкретно-історичним ідеалом; 3). прийняття суб'єктом санкцій (інстанцій відповідальності) за наслідки своєї діяльності.

Проблема відповідальності за зловживання свободою слова носить інтернаціональний характер. Вона більш-менш гостро стоїть у будь-

якому вільному суспільстві. Навмисне чи ненавмисне порушення інтересів будь-якої людини через ЗМІ особливо небезпечне через масовий характер поширення інформації. Міжнародне співтовариство та окремі його члени в спеціальних законодавчих актах закріпили положення, які розширюють права ЗМІ на порушення інтересів інших членів суспільства. Критерій тут один – суспільна доцільність.

Саме через це критика посадовців може йти набагато далі, ніж критика приватної особи, і при цьому журналіст на Заході може не побоюватися правових утисків. Згідно ч. 2 ст. 19 Всезагальної декларації прав людини (1948 р.), при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина може підлягати тільки таким обмеженням, котрі встановлені законом виключно з метою належного визнання і поваги прав і свобод інших людей.

Становлення інформаційного суспільства супроводжується розмиттям державних та міжконтинентальних комунікативних кордонів. Світ стає небайдужим до політичних процесів у різних країнах саме завдяки поліканальності знаходження інформації через телебачення, друковані та електронні ЗМІ [4, с. 215]. Але у той же час багаторазово зростає і відповідальність мас-медіа за вектор їх впливу на масову свідомість та політичні процеси у цілому.

Під ідеальною моделлю соціальної відповідальності ЗМІ розуміється така, що дає змогу поєднувати свободу преси з відповідальністю, із завданнями вираження спільних інтересів, інтеграції суспільства, цивілізованого вирішення конфліктів, які виникають, роз'яснення громадянам спільних цілей і сприяння формуванню спільних цінностей, представлення різних точок зору, відображення думок і позицій різних суспільних груп.

Таким чином, можна відзначити, що на сьогоднішній день, за чисельністю законів, які регулюють діяльність ЗМІ, Україна серед країн пострадянського простору посідає перше місце і це стосується не лише кількості, але і якості законодавства. Але, якщо порівняти умови функціонування ЗМІ в країнах Європейського Союзу, то ситуація бажає кращого. Проблеми в діяльності засобів масової інформації стосуються таких аспектів, як зменшення сфери державного впливу, і в той же час, застосовувати міри, аби не абсолютизувати вплив певних груп інтересів; роздержавлення ЗМІ; створення громадського телебачення, радіомовлення (і вирішення в цьому контексті вищерозглянутих проблемних моментів); забезпечення прозорості в діяльності ЗМІ; гарантування зі сторони держави законності розгляду судових справ, що стосується діяльності ЗМІ; поліпшення матеріальної бази ЗМІ (особливо це стосується державних ЗМІ).

Зі своєї сторони, засоби масової інформації повинні бути відповідальними у виконанні своїх основних функцій, і не ставати засобом для маніпулювання суспільної свідомості, що стає першим кроком для руйнації у сучасній державі елементів демократії, тому що говорити про певну модель демократії в Україні, як не прикро, ще не доводиться.

Отже, основна роль ЗМІ полягає в поширенні й пропаганді загальних колективних цілей і вимог, яким підкоряється функціонування політичної системи. В політичній системі ЗМІ здійснюють комунікацію на формальному, змістовному і процесуальному рівнях, але рольова специфіка ЗМІ виявляється скоріше в процесуальному вимірі – там, де відбуваються процеси боротьби за владу. Практично неможливо зрозуміти роль і місце ЗМІ в політичній системі поза системою владних відносин того або іншого суспільства. В структурі політичної системи, поряд з її головними елементами, такими як політичні відносини, політичні інститути, політичні норми, політична свідомість, важливе місце займають засоби масової інформації.

Виконуючи функцію встановлення зв'язку між владою та суспільством, ЗМІ своєю ефективною діяльністю забезпечують стабільний розвиток політичної системи.

Відтак, традиційно роль мас-медіа у комунікативній взаємодії інтерпретується як засоби передавання інформаційних потоків від людини до людини, від однієї групи, спільноти до іншої. З іншого боку, мас-медіа й самі вже є реальністю, свого роду владою, при чому, все більш впливовою. У свою чергу, влада також має можливість впливати на суспільство за допомогою мас-медіа, пояснюючи та виправдовуючи власну політику.

Консенсус виражається в певній динамічній рівновазі інтересів соціальних груп, суспільства і держави, громадян і влади. Таким чином, ЗМІ виконують стратегічно важливу системоохоронну функцію: завдяки свободі слова і вільній циркуляції інформації демократична система оперативно вирішує конфлікти, що виникають у суспільстві, не доводячи справи до соціальних вибухів [5, с. 7].

Таким чином, безпосередньо у просторі мас-медіа відбувається зіткнення різноманітних соціальних інтересів і одночасно пошук компромісів з питань суспільно-політичного та економічного розвитку. У результаті створюється соціальний консенсус, без якого неможливе існування та функціонування стабільної політичної системи жодного суспільства.

Бібліографічний список

1. Мовчан П. Медіа-конструювання та громадська думка [Текст] / П. Мовчан // Віче. – 2008. – № 9/10. – С. 24-25.

2. Яковлев Д. В. Політична взаємодія як комунікативний процес : медіатизація, демократизація, раціоналізація / Д. В. Яковлев. – Одеса : Астропринт, 2009. – 288 с.
3. Інформаційне законодавство: Збірник законодавчих актів: У 6-ти тт. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С Чижя. – Т. 5. Міжнародно-правові акти в інформаційній сфері. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. – 328 с.
4. Ірха К. О. Діяльність політичної опозиції як чинник впливу на мас-медійний портрет України / К. О. Ірха // Політологічні записки : зб. наук. пр. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – Вип. 2 (6). – С. 214-224.
5. Потураєв М. Р. Консенсусний потенціал політичної комунікації в умовах ідеологічного плюралізму: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / М. Р. Потураєв; Дніпропетр. нац. ун-т. – Д., 2005. – 18 с.

В статтє рассматриваются масс-медиа как неотъемлемая составляющая политического процесса, как условие достижения консенсуса между властью и рядовыми гражданами.

In the article the mass-media as inalienable constituent of political process, as condition of achievement of consensus between power and ordinary citizens are examined.

Стаття надійшла до редколегії 08.01.2013

УДК 323.2: 316.77

Блінцова В. О., НУ «ОЮА»

ПРОЦЕС МЕДІАТИЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ТА ФУНКЦІЇ МАС-МЕДІА У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Статтю присвячено дослідженню актуального феномену суспільного життя – медіатизації політичного процесу. Проаналізовано особливості медіатизації політики та визначено її складові у процесі політичної взаємодії в Україні.

Актуальність дослідження медіатизації політики та функцій мас-медіа обумовлена практичною значимістю діяльності мас-медіа у процесі політичного розвитку, демократизації політичної взаємодії та суспільних відносин. Сучасні мас-медіа виконують важливі суспільні функції, передусім щодо обміну інформацією між колективними та